

Μάθημα 7, 13/11/2025

ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑ, Ζ' ΕΞΑΜΗΝΟ

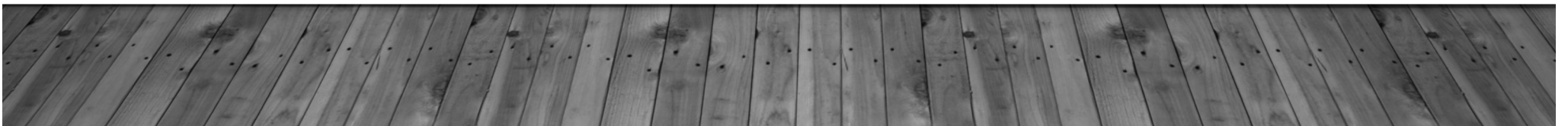
ΛΕΞΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

Η διαδικασία μετατροπής ενός στοιχείου ή μιας φράσης σε ενιαίο λεξικό στοιχείο (Lyons, 1977).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ σε δύο διακριτές περιπτώσεις

(α) στη **διατήρηση ενός λεξικού στοιχείου** διαχρονικά και

(β) στη **μετατροπή μιας φράσης σε λεξική μονάδα**.

ΛΕΞΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΕΝΟΣ ΛΕΞΙΚΟΥ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ

Στοιχεία αρχαϊκής προέλευσης που παύουν να είναι αναλύσιμα

Η διαδικασία ανάλυσής τους έχει καταστεί ανενεργή λόγω γλωσσικής αλλαγής

υπο + τί + θε + ται

δεν είναι διαφανής ο
αναδιπλασιασμός
της ρίζας θε- με το
στοιχείο -τι

το στοιχείο
τιθε- έχει
καταστεί μη
αναλύσιμο

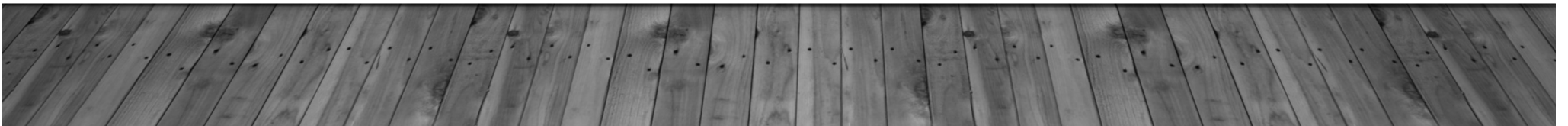
ΛΕΞΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

ΜΕΤΑΤΡΟΠΗ ΜΙΑΣ ΦΡΑΣΗΣ ΣΕ ΛΕΞΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ

ιδιωματισμοί

πολυλεκτικά λεξήματα
έχουν χάσει την εσωτερική τους συντακτική
υπόσταση
Η σημασία τους δεν προκύπτει από τη
σύνθεση των επιμέρους στοιχείων που τους
συγκροτούν

σιγά τα λάχανα

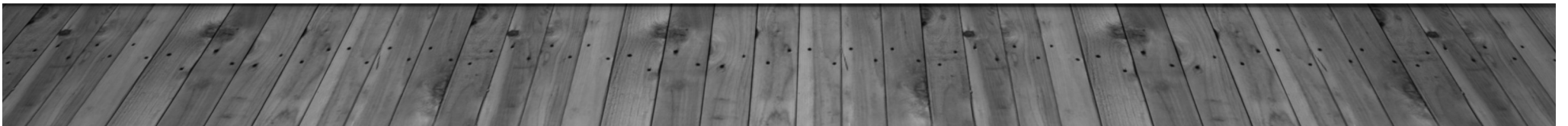

ΛΕΞΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

ΜΕΤΑΤΡΟΠΗ ΜΙΑΣ ΦΡΑΣΗΣ ΣΕ ΛΕΞΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ

Λόγιες παγιωμένες εκφράσεις

υπέρ το δέον
εξ οικείων τα βέλη
εκ των ων ουκ άνευ
Μη διαφανής σχηματισμός

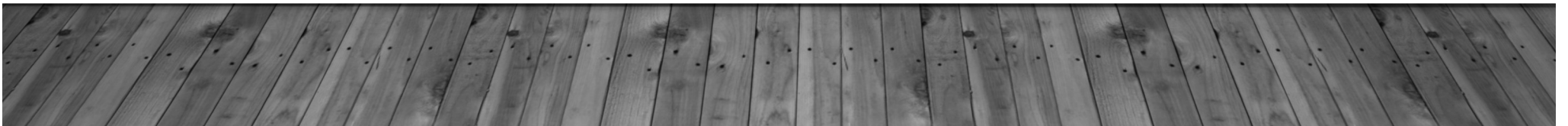

ΛΕΞΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

διαβάθμιση λεξικοποίησης

ιδιωματικές & λόγιες εκφράσεις →
χαμηλός βαθμός λεξικοποίησης
(δεν διαθέτουν κλιτούς τύπους και δεν
αποτελούν βάσεις σχηματισμού ούτε
παραγώγων ούτε συνθέτων

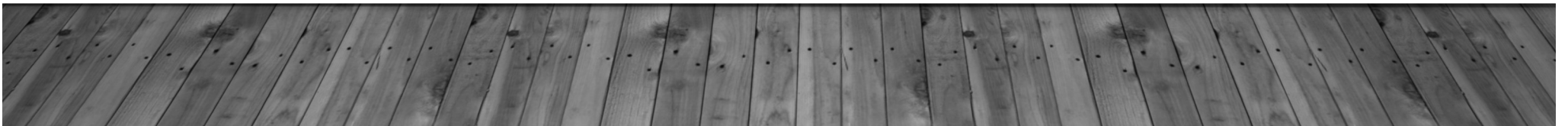
ιδιωματικές εκφράσεις όπως
καθώς πρέπει, ωχ αδερφέ →
υψηλότερος βαθμός
λεξικοποίησης

ΔΟΜΗ ΛΕΞΙΚΟΥ

Λεξικό
Μορφήματα
Μονομορφηματικές Λέξεις
Λεξικοποιημένες Φραστικές Δομές
Πλεοναστικοί Κανόνες

συγκροτείται μόνο από μη
προβλέψιμες μονάδες

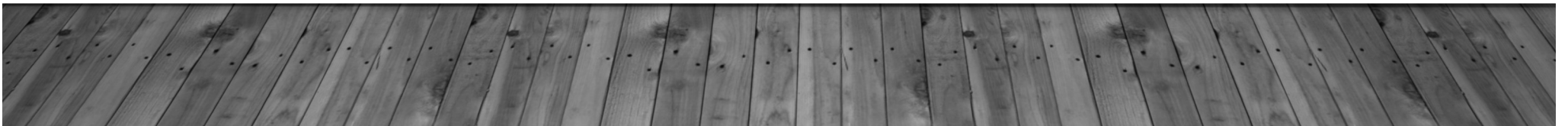
ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

παθητικό λεξιλόγιο:
οι λέξεις που αναγνωρίζουν οι
ομιλητές/τριες ακούγοντας ή
διαβάζοντας

ενεργό λεξιλόγιο:
οι λέξεις που χρησιμοποιούν

Απόφοιτος λυκείου :
45.000 λέξεις

Απόφοιτος
πανεπιστημίου:
120.000

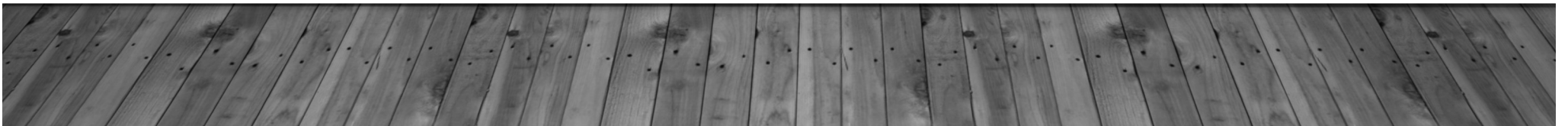

Το λεξικό της νεας ελληνικής

ΛΕΞΙΚΟ ΝΕ

Θεώρηση του λεξικού αποθέματος
της νέας ελληνικής

Τι τύπου λέξεις περιλαμβάνονται
στο λεξικό της ΝΕ

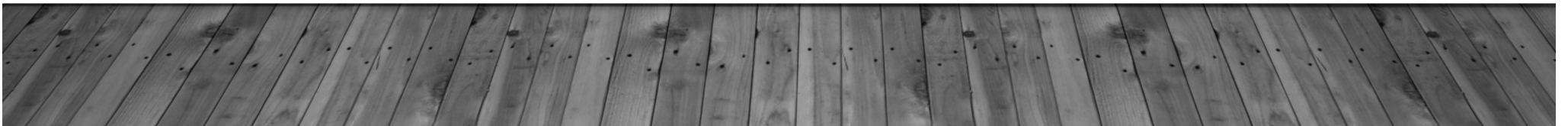

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

διαχυτική γλώσσα, από μορφολογικής
πλευράς

ένα μόρφημα εκφράζει ταυτόχρονα
διάφορες λειτουργίες
(σε ένα μόρφημα διαχέονται πολλές
πληροφορίες)

-α

Κατηγοριοποίηση της νεας ελληνικής με μορφολογικά & σημασιολογικά κριτήρια

- Μότσιου 1994

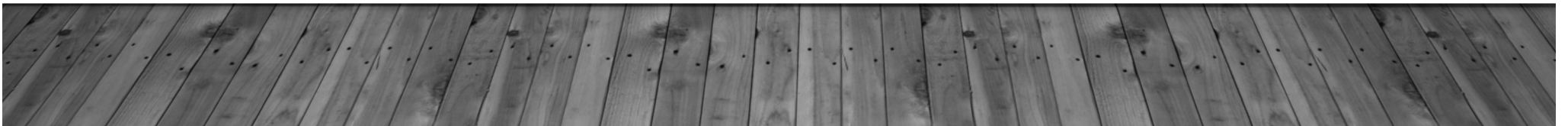
ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΛΕΞΕΩΝ

Μότσιου 1994
• πολυμορφηματικές λέξεις
• λεξικές μονομορφηματικές λέξεις
• γραμματικές μονομορφηματικές λέξεις
• μονομορφηματικά στοιχεία κενού περιεχομένου
• στοιχεία λεξικών φράσεων

ΠΟΛΥΜΟΡΦΗΜΑΤΙΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

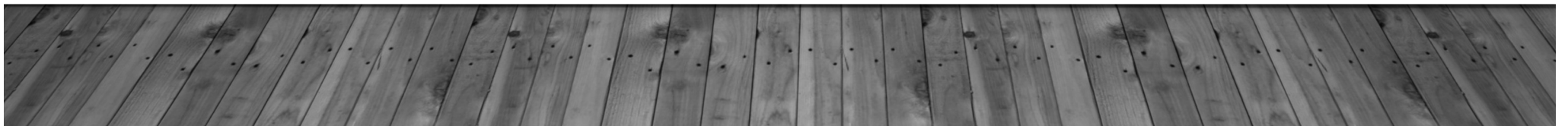
λέξεις που αποτελούνται από δύο ή περισσότερα
μορφήματα:
ένα τουλάχιστον θεματικό ή/και παραγωγικό μόρφημα
(με δηλωτική σημασία) & ένα τουλάχιστον κλιτικό
μόρφημα (γραμματική λειτουργία ανάλογα με την
κατηγορία)

ΠΟΛΥΜΟΡΦΗΜΑΤΙΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

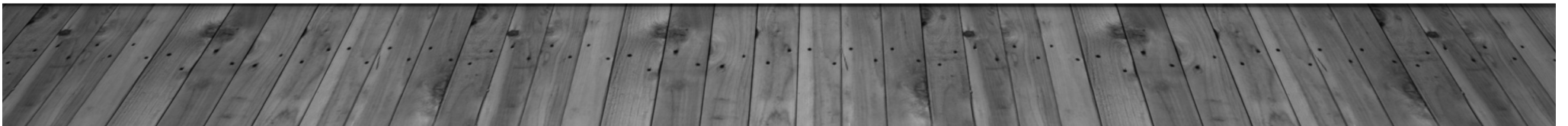
- Περιλαμβάνονται στις (ανοικτές) τάξεις I^{ης} βαθμίδας λεξικότητας

ουσιαστικά	Πέτρ-ος, άνθρωπ-ος, δια-μαρτυρ-ία, ξεν(ο)-δοχεί-ο, κούκλ-α τρώ-ω, επι-βάλλ-ομαι, κρυφ-(ο)-κοιτάζ-ω, απασχολ-ώ έξ-υπν-ος, ήρεμ-ος, κακ-ός, αντί-στροφ-ος σίγουρ-α, εύκολ-α, γρήγορ-α
ρήματα	
επίθετα	
επιρρήματα	

ΛΕΞΙΚΕΣ ΜΟΝΟΜΟΡΦΗΜΑΤΙΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

λέξεις που φέρουν λεξική σημασία (και όχι γραμματική λειτουργία) και αποτελούνται αποκλειστικά και μόνο από ένα (θεματικό) μόρφημα

ΛΕΞΙΚΕΣ ΜΟΝΟΜΟΡΦΗΜΑΤΙΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

- Περιλαμβάνονται στη 2^η βαθμίδα λεξικότητας, αφού θεωρούνται λιγότερο λεξικές λέξεις από αυτές της 1^{ης} βαθμίδας, μη αναλύσιμες λέξεις

επιρρηματικά που
δηλώνουν γενικά
χρόνο

τώρα, χθες, σήμερα, αύριο, ακόμα, ήδη, πάντα

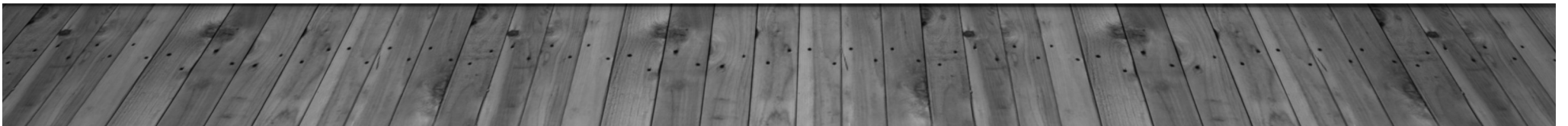
επιρρηματικά που
δηλώνουν γενικά
τόπο

εδώ, εκεί, επάνω, μέσα, έξω, πίσω

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΜΟΝΟΜΟΡΦΗΜΑΤΙΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

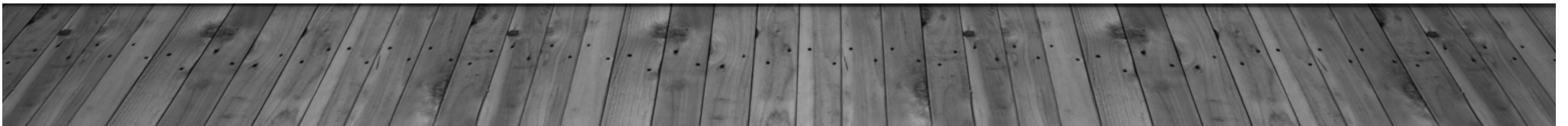
Οι λέξεις που έχουν αποκλειστικά
γραμματική λειτουργία και
αποτελούνται μόνο από ένα μόρφημα.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΜΟΝΟΜΟΡΦΗΜΑΤΙΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

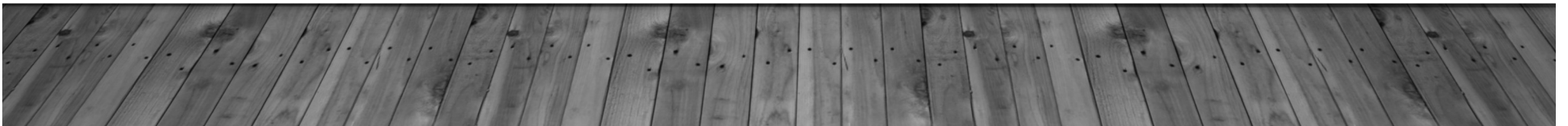
- Έντασσονται είτε στη 2^η είτε στην 3^η ή 4^η βαθμίδα λεξικότητας με την τάση να χαρακτηρίζονται όλο και πιο γραμματικές

μόρια	θα, να, ας, μη, δεν ο, η, το, ένα με, σε, για, ως, προς και/κι, ότι, διότι, επειδή
άρθρα	
προθέσεις	
σύνδεσμοι	

ΜΟΝΟΜΟΡΦΗΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΕΝΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

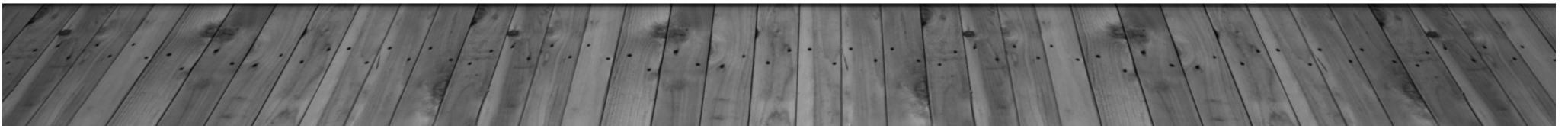
Λέξεις μορφολογικά μη αναλύσιμες και χωρίς σημασιακό περιεχόμενο. Οι λέξεις αυτές ΔΕΝ μπορούν να εμφανιστούν μόνες τους και αποκτούν ανάλογα με την περίπτωση, λεξική ή γραμματική, σημασία ΜΟΝΟ ως συστατικά μιας ευρύτερης ενότητας

ΜΟΝΟΜΟΡΦΗΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΕΝΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

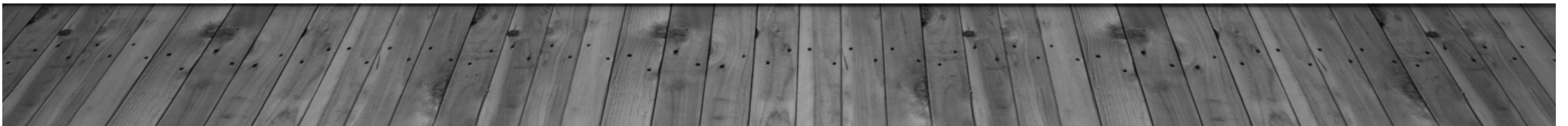
Τα έκανε κουλουβάχατα
Πάω στα κουτουρού
Λάου λάου
Μάνι μάνι

Τη βρίσκω
Τα χρειάστηκα
Μου τη δίνει
Δίνε του
Το 'σκάσε

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΛΕΞΙΚΩΝ ΦΡΑΣΕΩΝ

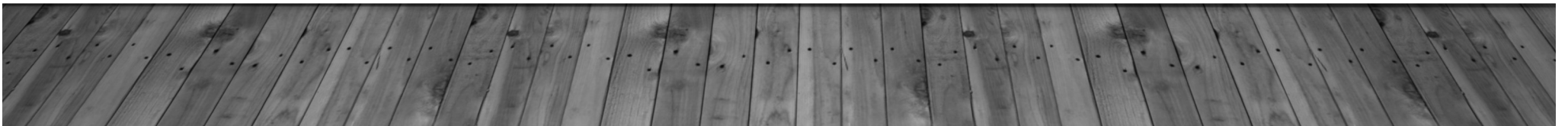
Όλες οι υπαρκτές κοινές λέξεις του λεξικού
οι οποίες χάνουν την πραγματική λεξική
τους σημασία όταν αποτελούν συστατικά
ιδιωματικών φράσεων

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΛΕΞΙΚΩΝ ΦΡΑΣΕΩΝ

- **Ιδιωματικές φράσεις:** δεν διατηρούν την ατομική τους σημασία, η σημασία της φράσης δεν είναι δυνατόν να αναλυθεί ως σύνθεση των σημασιών των επιμέρους λέξεων

Πέρα βρέχει
Ο μήνας έχει εννιά
Σπουδαία τα λάχανα
Πράσινα άλογα

Κατηγοριοποίηση με κριτηρια Προελευσης

- Πετρούνιας 2002

ΔΙΑΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ

ΔΙΑΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ

απαγορευτικό τροφοδιανομή για το σπίτι

lockdown (οι άλλοι, οι Αγγλοτραφείς) → **απαγορευτικό**
(εμείς, οι Ελληνοτραφείς), **γενικό** ή **μερικό απαγορευτικό**

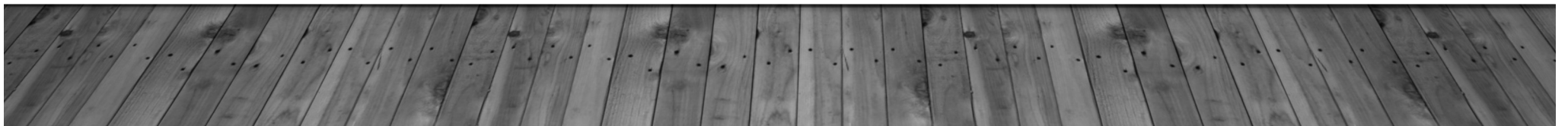
delivery (οι άλλοι) → **τροφοδιανομή** (εμείς —ή κάτι
καλύτερο; μακάρι) [παλιά από το «Ομιλείτε Ελληνικά» με
την Λιάνα Κανέλλη καθιερώσαμε το **ταχυφαγείο** αντί τού
φαστφουντάδικου!]

take away (οι άλλοι) → **για το σπίτι** (εμείς — «κατ'
οίκον» λέγαμε παλαιότερα)

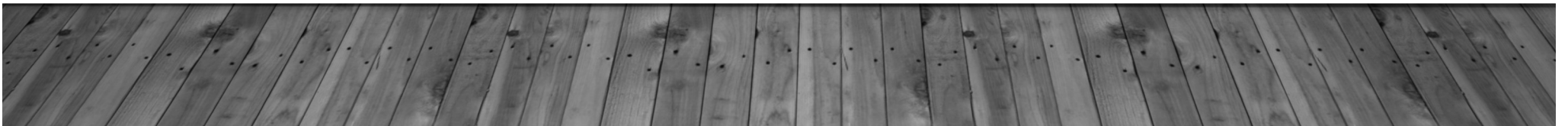
ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕ

Λαϊκές	Λόγιες
αριθμητικά περισσότερες, παλαιές και νέες	κρατούν γενικά τη φωνητική / φωνολογική δομή της αρχαίας ελληνικής

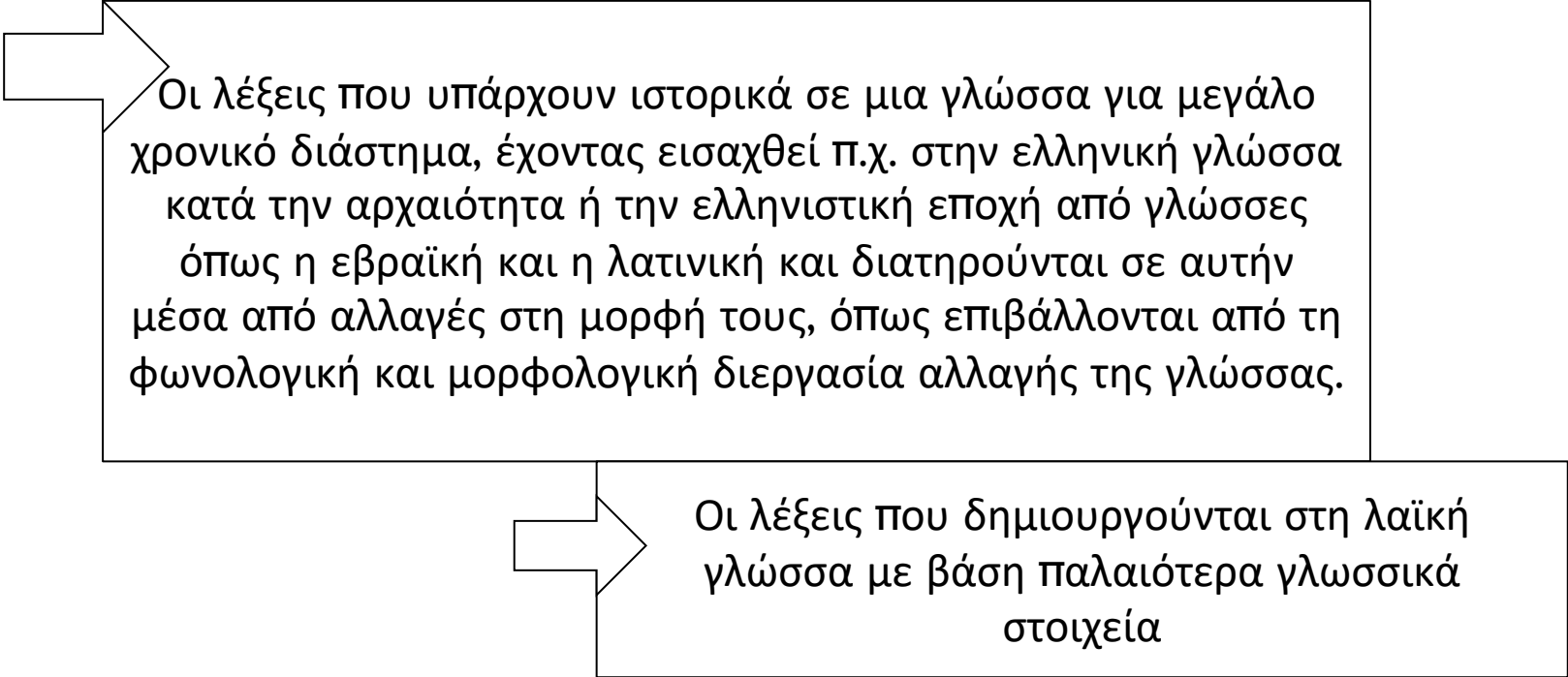

ΛΑΪΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

• Κληρονομημένες λέξεις
• Λαϊκά δάνεια
• Λαϊκά αντιδάνεια

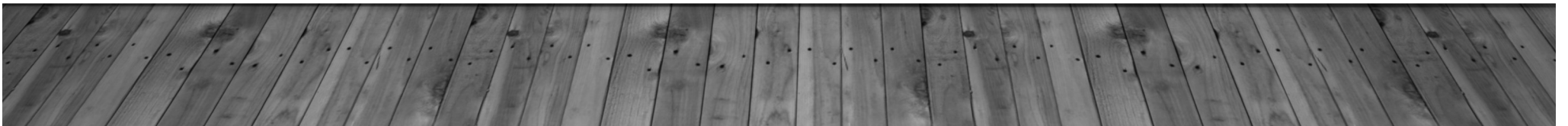

ΚΛΗΡΟΝΟΜΗΜΕΝΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

Οι λέξεις που υπάρχουν ιστορικά σε μια γλώσσα για μεγάλο χρονικό διάστημα, έχοντας εισαχθεί π.χ. στην ελληνική γλώσσα κατά την αρχαιότητα ή την ελληνιστική εποχή από γλώσσες όπως η εβραϊκή και η λατινική και διατηρούνται σε αυτήν μέσα από αλλαγές στη μορφή τους, όπως επιβάλλονται από τη φωνολογική και μορφολογική διεργασία αλλαγής της γλώσσας.

Οι λέξεις που δημιουργούνται στη λαϊκή γλώσσα με βάση παλαιότερα γλωσσικά στοιχεία

ΚΛΗΡΟΝΟΜΗΜΕΝΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

σπίτι

[μσν. σπίντιν < οσπίντιν με αποβ. του αρχικού άτ. φων. από συμπροφ. με το άρθρο < ελνστ. ὀσπίτιον < λατ. hospit(ium) `δωμάτιο φιλοξενίας, πανδοχείο, σπίντι' -ιον]

σούβλα

[μσν. σούβλα < λατ. subula με ανομ. αποβ. του δεύτερου [υ] · σούβλ(α) -ίτσα]

λουκάνικο

ελνστ. λουκάνικον, λουκανικόν < λατ. Iucanicum
`αλλαντικό της Λουκανίας']

πατέρας

ΙΙ: μσν. πατέρας < αρχ. πατήρ, αιτ. -έρα · Ι2, ΙΙΙ: λόγ. σημδ.
γαλλ. père · ΙΙ2α: ελνστ. σημ. · ΙΙ2β: μσν. σημ. · πατέρ(ας) -
ούλης]

ΚΛΗΡΟΝΟΜΗΜΕΝΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

πλήρες κλιτικό παράδειγμα

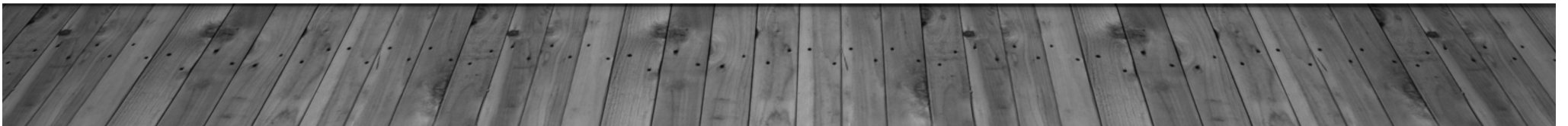
η σούβλα
της σούβλας
οι σούβλες

παράγωγα

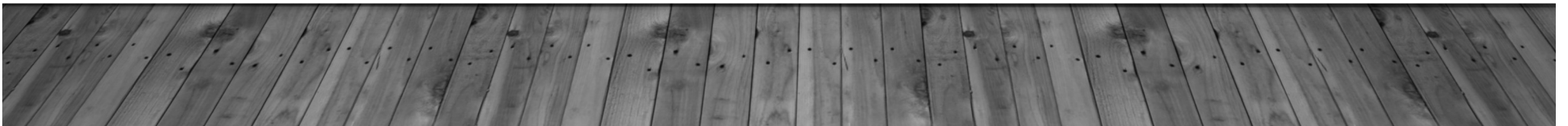
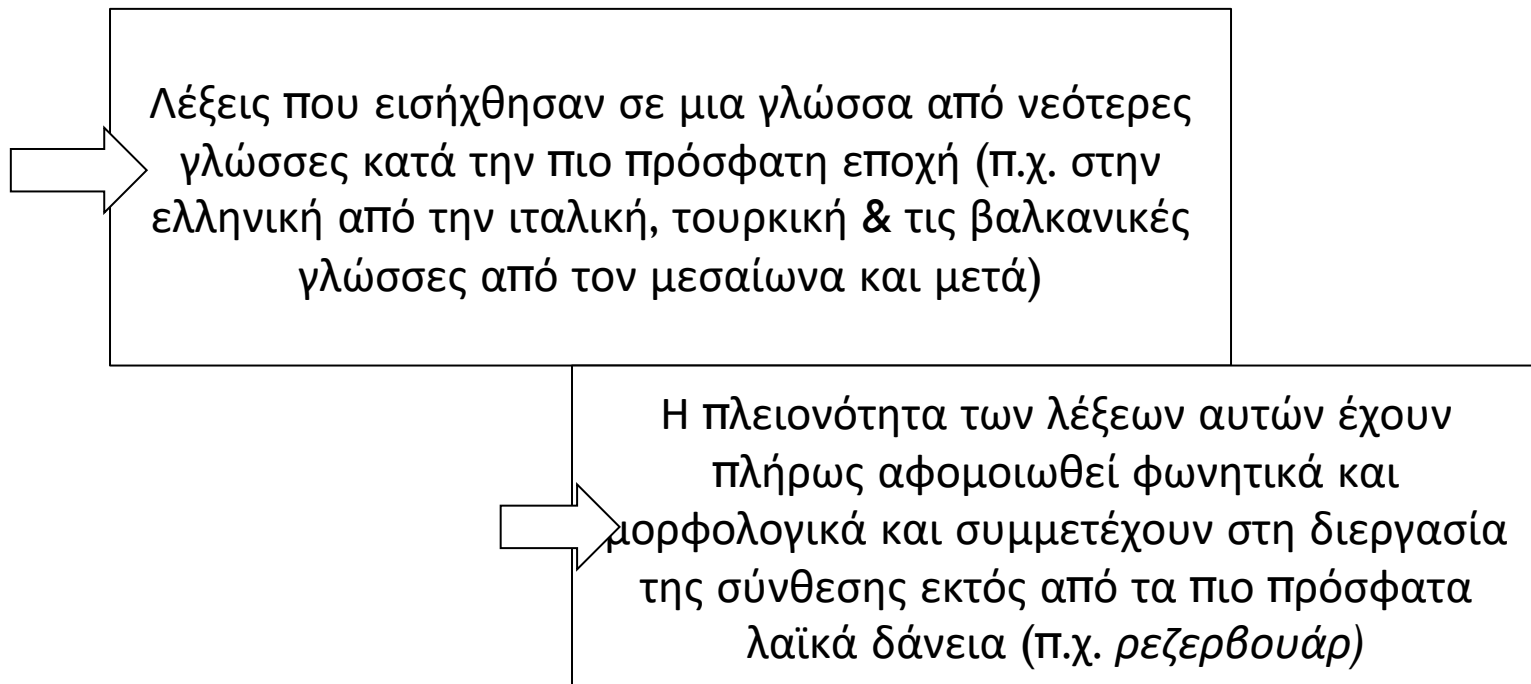
σουβλάκι
σουβλίζω
σουβλατζίδικο
σουβλιστός
σουβλερός
σουβλί
σουβλιά

σύνθετα

κοντοσούβλι

ΛΑΪΚΑ ΔΑΝΕΙΑ

ΛΑΪΚΑ ΔΑΝΕΙΑ

γιασεμί

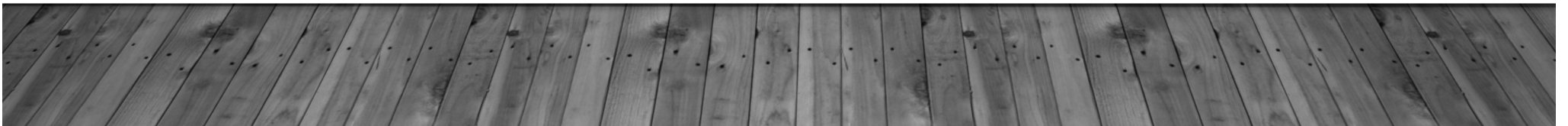
τουρκ. yasemin (από τα περσ.) με αποβ. του τελ. συμφ.

πολυθρόνα

ιταλ. poltrona παρετυμ. πολύ(ς) + θρόνος · πολυθρό ν(α) -ίτσα]

φουρτούνα

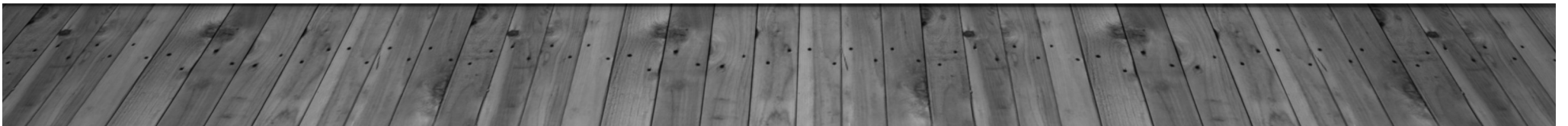
βεν. (ή παλ. ιταλ.) fortuna `τύχη, κακή τύχη, καταιγίδα']

ΛΑΪΚΑ ΔΑΝΕΙΑ

- **Εντάχθηκαν και συνεχίζουν να εντάσσονται στην ελληνική ιδίως από δυτικές γλώσσες (κυρίως από τη γαλλική και την αγγλική) και προέρχονται από τη συνεχή εξέλιξη των δραστηριοτήτων του ανθρώπου, κυρίως σε πολιτισμικό και τεχνολογικό επίπεδο**

Αβαντάζ
Άλμπουμ
Ρεστοράν
Σάντουιτς

Λαϊκα δανεια

- Ντετέκτιβ
- Μιλφείν
- Φιορδ
- Εμπριμέ, ρετιρέ, σουξέ
- Αμπαλάζ, γκαράζ, μασάζ, τατουάζ
- Μαμούθ, ζενιθ
- Κομφετί, μπουζί
- Σικ, τρικ
- Αλκοόλ, γκολ, προφίλ, κασκόλ, τούνελ
- Άλμπουμ, φιλμ, τραμ
- Ακορντεόν, ασετόν, πούλμαν, μπετόν
- Λουξ
- Καπό, μαγιά, σκαμπό, μπιμπερό
- Γκάλοπ, κλαμπ, γκλομπ
- Ασανσέρ, κομπρεσέρ, τρακτέρ
- Φλας
- Γιοτ, μασκότ
- Απεριτίφ

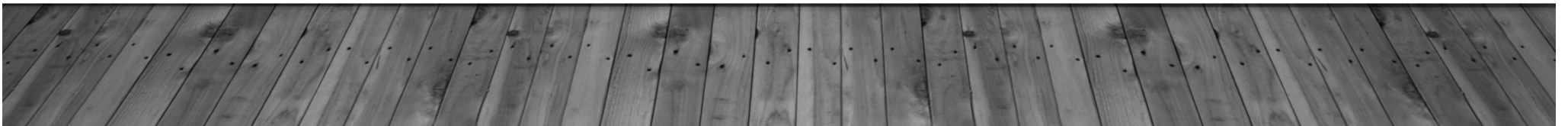
ΔΑΝΕΙΑ ΕΠΙΘΗΜΑΤΑ

ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ

- **-ά(ν)τζα:** μαστοράντζα, σοφεράντζα
- **-άνος:** Ναπολιτάνος, Πρωτευουσιάνος
- **-άρης:** αγελαδάρης, σκουπιδιάρης
- **-άρι:** απομεινάρι, δυάρι, αλφαθητάρι
- **-άτος:** ξιδάτος, αφράτος

ΒΕΝΕΤΙΚΗΣ Ή ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ

- **-δόρος:** μπαλαδόρος, τζογαδόρος, κομπιναδόρος
- **-έζος:** Βερολινέζος, Γιαπωνέζος
- **-ιέρα:** αλατιέρα
- **-ίσιος:** αρνίσιος, βουνίσιος
- **-ίστας:** χιουμορίστας, γραφίστας
- **-ούρα:** φαγούρα, καούρα

ΔΑΝΕΙΑ ΕΠΙΘΗΜΑΤΑ

ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ

- **-(α)λής:** γουρλής,
μουστακαλής
- **-τζης:** ταξιτζής, καφετζής

